

ENONOMIJA I EKOLOGIJA SA OSVRTOM NA TRAVNIK/ ECONOMY AND ECOLOGY WITH REFERENCE TO THE TRAVNIK

Pregledni članak

Rajko Kasagić¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Aleja Konzula - Meljanac bb, Travnik, BiH,
e-mail: prof.rajko.kasagic@gmail.com

Sažetak

Travnik kao centralno mjesto Bosne i Hercegovine i sjedište Srednjobosanskog kantona ne možemo posmatrati niti izučavati samostalno izdvojene od ekonomije čovječanstva pogotovo u dvadeset prvom stoljeću u kojem je digitalizacija povezala čitavo čovječanstvo. Tim putem ideje, informacije, nova saznanja, naučna otkrića puterem savremene tehnologije u kratkom vremenu prenosi se u druge krajeve svijeta i daje mogućnost drugim subjektima da koriste nova ljudska dostignuća. Znači da se profit ne može ostvarivati po svaku cijenu, jer je ograničen zaštitom okoliša kao prethodnica očuvanja zdravlja čovjeka čime bi se dobrom preventivom značajno umanjila sredstva u trošenju liječenja već narušenog zdravlja čovjeka i čovječanstva. Opština Travnik je dio cjeline društvenog zajedništva na kugli zemaljskoj koja ima svoju prirodnu specifičnost što opštini omogućava otvaranje puteva razvoja privrede i uklapanje u svjetsko tržište. Razvoj privrede, poljoprivrede, stočarstva, voćarstva, posebno razvijeno šumarstvo daje specifičnost razvoju privrede opštini Travnik, čak autohtonost pojedinih proizvoda. U gradu Travnik nalazi se nekoliko stabala koji su zbog svoje rijetkosti, starosti i habitusa stavljeni pod zaštitom.

Ključne riječi: ekonomija, ekologija, specifičnost Travnika, element i razvoja, bogatstvo rijeka, turizam.

Abstract

Travnik, as the central place of Bosnia and Herzegovina and the seat of the Central Bosnian Canton, cannot be observed or studied separately from the economy of humanity, especially in the twenty-first century in which digitization has connected all of humanity. In this way, ideas, information, new knowledge, scientific discoveries with the help of modern technology are transferred to other parts of the world in a short time and give the opportunity to other subjects to use new human achievements. It turns out that profit cannot be made at any cost, because it is limited by environmental protection as a precursor to preserving human health, which would significantly reduce the cost of treatment of already damaged human health and humanity through good prevention. The municipality of Travnik is a part of the whole social community on the globe, which has its own natural specificity, which enables the municipality to open the paths of economic development and fit into the world market. The development of the economy, agriculture, animal husbandry, fruit growing, specially developed forestry gives specificity to the economic development of the municipality of Travnik, even the autochthonous nature of certain products. In the town of Travnik, there are several trees that have been placed under protection due to their rarity, age and habitus.

Keywords: economy, ecology, specificity of Travnik, element of development, wealth of rivers, tourism.

Uvod

Travnik je naseljeno mjesto i sjedište istoimene opštine u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine, 90 km zapadno od Sarajeva, te je ujedno glavni grad Srednjobosanskog kantona. U opštini Travnik živi oko 57.000 stanovnika. Poznat je po tome što je bio prestonica osmanskih vezira od 1686. do 1850. godine.

Izučavajući privredu i ekonomiju jedne zemlje ili teritorije nije moguće jer je privreda povezana na jedinstvenom svjetskom tržištu, pogotovo u 21. stoljeću kada je savremena tehnologije putem digitalizacije povezala čovječanstvo i omogućila prenos svih novih ideja, inovacija, informacija, za kratko vrijeme na svim prostorima Zemlje. Perspektiva saradnje privrednih subjekata i država nalazimo u jednoobraznim pravilima. Ova pravila su nastala ili iz prakse međunarodnih poslovnih odnosa, bilo putem međunarodnih konvencija, tipskih ili formularnih ugovora. Njihov porast proizilazi iz tendencije stalnog širenja uniformnog materijalnog regulisanja međunarodnih poslovnih odnosa. Svjetskom tržištu i razvoju međunarodnih ekonomskih odnosa upravo odgovara jednoobrazno materijalno pravo koje reguliše poslovne odnose. Ono uklanja pravni partikularizam, koji je karakterističan za zatvoreno nacionalno tržište i time pogoduje razvoju svjetskog tržišta kao internacionalnoj zajednici nacionalnih ekonomija.

Profit je jedan od bitnih razloga saradnje privrednika u oblasti proizvodnje i uslužnih djelatnosti. Ipak profit ne može biti cilj po svaku cijenu. Postoji čitav niz opasnosti porjeklom ljudskih izvora koji mogu proizaći iz odmrzavanja periofrosta. To uključuje živu, nuklearni otpad i bombe, DDT (diditi, diklordifeniltrikloretan, najpoznatiji insektid iz skupine kloliranih ugljikovodika. Široko se upotrebljavao od 1940. do 1970. Imao je važnu ulogu u suzbijanju bolesti koje prenose kukci – malarija, pjegavi tifus i uništavanju nametnika u poljoprivrednoj proizvodnji. Zbog otrovnosti i spore razgradljivosti upotreba mu je danas ograničena ili zabranjena)¹ iako prvi put sintetiziran još 1839. godine² i drugi pesticidi i teški metali od rudarenja. Treba imati u vidu da je 1.700 milijardi tona ugljika zatočeno u smrznutom tlu koji će biti otpušten kao ugljendioksid kada se permofrost otopi. Dakle, ekonomija i ekologija usko su povezane i nerazdvojno se moraju posmatrati. U razgovoru američkog ambasadora sa mladim vojnicima na Manjači kod Banje Luke, različitog pola i nacije, istakli su želju, između ostalog, za zaštitu okoliša i vladavine prava što je uzrok enormnog bogaćenja pojedinaca i njihovih poropdica na teret naroda. Oni žele prosperitetnu Bosnu i Hercegovinu kako bi obezbijedili pristojne uslove života sebi, svojoj porodice kako bi se isključila potreba iseljavanja iz svoje države radi iznalaženja poslova u drugim državama.

U posmatranju ekologije i ekonomije i njihove usporedbe ekologija mora da ide ispred ekonomije jer je održavanje prirode preventiva zdravlju čovječanstva čime će umanjiti aktivnosti i troškove zdravstvenim institucijama. Bogat ljekovitim biljkama, šumama, rijetkim stablima u gradu čine

¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 11 2023., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14075>.

² <https://bs.m.wikipedia>.

Travnik sjedištem Srednjobosanskog kantona koji ima svoju specifičnost u odnosu na ostale gradove u Bosni i Hercegovini.

Uslovi za razvoj privrede

Bosna i Hercegovina je decentralizovana država što može da uspori efikasnost mehanizma funkcionisanja vlasti u ostvarivanju zajedničkih ciljeva. Na području BiH ne postoji kontinuirano funkcionisanje tržišta koje bi oblikovalo autentične ekonomske principe ponašanja pojedinaca, preduzeća i Države. Nizak nivo efikasnosti institucija ne obezbjeđuje kvalitetne javne usluge. Strateško oblikovanje BiH ne čini je stabilnom. Sadašnja uloga međunarodne zajednice ograničava efikasnost postizanja unutrašnjih konsenzusa o važnim pitanjima funkcionisanja i razvoja. Krhka ekonomija i socijalna sigurnost BiH, ekonomska kriza postaje viša sila prijeteci ekonomskom i političkom državljanstvu³.

Bosna i Hercegovina je zemlja u tranziciji što zahtjeva novo ponašanje u privredi oslanjajući se na proizvodnju i vršenje usluga kao konkurentnog privrednog subjekta na svjetskom tržištu. Prelaskom sa planske ili samoupravne privrede na tržištu zahtjeva pripremu menadžerskog kadra koji može da upravlja privrednim subjektima. Za sticanje novih znanja potrebno je vrijeme, ali i ulazak privrednih subjekata sa prostora tržišne privrede u zemlje koje su u tranziciji.

Razvoj informacionih komunikacionih tehnologija dovodi do zaokreta u korist manjih preduzeća. Efikasnim korištenjem novih tehnoloških dostignuća manja preduzeća dobijaju jaču mogućnost u konkurentskom takmičenju sa velikim kompanijama na svjetskom tržištu. Sposobnost i konkurentnost na tržištu povezana je sa efikasnom primjenom informaciono komunikacionih tehnologija. Komunikacije moraju biti fleksibilne i prilagodljive vlastitim potrebama konkretnog privrednog subjekta i društvene zajednice⁴.

Naš zadatak da istaknemo specifičnosti prirodnih i drugih resursa u opštini Travnik kao dio jedinstvenog tržišta u Bosni i Hercegovini.

Opštinu Travnik okružuje planinski masiv Vlašića koji pripada seriji kontinentalnih dinarida sa sedimentima mezozoika i kenozoika, tj. krečnjaci i dolomit, kao i laporci i glinica tercijara te aluvijalni nanosi kvartara. Shodno veoma raznolikom terenu, razlikama u nadmorskoj visini, količini i vrsti padavina, izloženost djelovanju vjetrova, raznolikost životnim uslovima i staništima, na ovoj planini biljni svijet je veoma raznolik i bogat vrstama. Posebno mjesto zauzimaju biljne vrste koje ubrajamo u endeme, uglavnom endeme Dinarida i Balkanskog poluotoka. Na Vlašiću obitavaju biljne vrste koje ubrajamo u endeme, glacijske relikte ili imaju upotrebnu vrijednost kao i hortikulture ili ljekovite vrste: Bosanski ljiljan, ugrožena vrsta;

³ Tomaš, R., Kriza i siva ekonomija u Bosni i Hercegovini, 2010, str., 20.

⁴ Više o tome Nehad Gaši, Dina Vrebać, Do efikasnog rada građevinskih preduzeća uz primjenu inteligentnih informacionih sistema u realnom vremenu, Nauka i tehnologija, Naučni časopis Internacionalnog univerziteta Travnik, br. 17, str 27.

travnička prženica, endem srednjih Dinarida; bosanska zvonička, endem centralne Bosne; bosanska perunika, ugrožena vrsta; dinarski encijan, veoma ugrožena vrsta; prolječni encijan, glacijalni relik, iskoristiva u hortikulturi; srčanik, ugrožena vrsta zbog prekomjernog branja, ima primjenu u oficijalnoj farmakologiji i u narodnoj medicini; kaćun (salep), od podzemnog dijela sušenjem i mljevenjem dobijamo prah od kojeg se pravi toplo zaslađeno bezalkoholno piće.

Zbog prekomjernog branja na manjim područjima je iskorjenjena vrsta: hrvatsko zvonice; zvjezdasta srčanica; crnogoirska petoprsta.

Mnoge od biljaka koje srećemo na Vlašiću su ljekovite i medonosne, imaju široku primjenu u narodnoj medicini.

Biljni svijet Vlašića može privući pažnju kako naučnih tako i zaljubljenika u prirodu i njezina dobra. Mnoga od tih vrsta savremeni čovjek ugrožava te je potrebno istinski se založiti da se zaštiti i proširi na svoje prvobitno stanište.

Na Vlašiću i Vilencu nalazi se mnoštvo jestivih, ali i otrovnih gljiva. Od jestivih gljiva izdvajaju se različite vrste vrganja, te puhare, zelena pupavka, panterovka, hrčak i somotska mliječnica. Na vlašićkom prostoru mogu se naći izuzetno cijenjene gljive tartufi.

Prošireni pašnjaci Vlašića su povoljni za razvoj stočarstva. Šume u kojima preovladava bukva, smreča i jela izvanrednog su kvaliteta i daju osnovu za razvoj drvnoprerađivačke industrije.

Rijeke Lašva, Bila, Hendek, Kozica i Ugar kao i niz rječica, potoka i vodopada čine neprocjenjivo prirodno bogatstvo za razvoj ribarstva i sportova na vodi te za turističke ture i naučne staze.

Grad Travnik i njegova okolina obiluje mnogim prirodnim ljepotama i znamenitostima. Posebno mjesto imaju zelene površine koje čine sastavni dio svake arhitektonske cjeline, a njihova funkcionalnost je višestruka. One čine vezu urbane sredine s prirodom, estetski su najvažniji dio svake sredine, štite čovjeka od okolne buke, prašine, štetnih isparavanja, mjesto za odmor i rekreaciju. Upečatljiva zelena površina je park šuma u okviru bolnice za plućne bolesti u Travniku. U gradu se nalazi nekoliko stabala koji su zbog svoje rijetkosti, starosti, izgleda habitusa ili cijeline čine kulturnoistorijski spomenici, stavljeni pod zaštitom. Radi se o nekoliko stabala tise koja je rijetka i ugrožena vrsta, zatim aleja lipa u zapadnom dijelu grada u kojoj postoji posebna vrsta lipe – travnička lipa, bijela topola, poljski brijest kao rijetki primjeraka na području BiH.

Kada su u pitanju zeljaste vrste na Vlašiću one su već dugo poznate, a najzaslužniji za njihovo poznavanje je Brandis profesor botanike u Isusovačkoj gimnaziji u Travniku. On je cijelog radnog vijeka prikupljao biljke po Vlašiću i sakupio kapitalni herbarski materijal koji se danas čuva u Zemaljskom muzeju u Sarajevu⁵. Na floru planine Vlašić je uticao veliki šumski požar početkom dvadesetih godina prošlog stoljeća kada je izgorjelo oko 18.000 hektara šuma. Ipak su šume

⁵ svjetlorijeci.ba/vlašić

uspješno obnovljene. Na sjeveroistočnim padinama Vlašića nalazi se selo Mehurić, odnosno iznad samog vodopada Kozice proteže se jedan dio šume koji ima prašumski karakter u svim svojim karakteristikama. Stoga ovaj dio šume treba zaštititi kako bi buduće generacije mogle da vide kako su nekada izgledale šume na Vlašiću.

Padavine su raspoređene tokom godine što odgovara poljoprivrednim kulturama u vegetarijanskom periodu. Travnik ima umjerenu kontinentalnu klimu dok planina Vlašić s pobrđem ima planinsku klimu s dugim, hladnim i svježim zimama i kratkim ljetima, te je zbog konfiguracije zemljišta pogodno za zimske sportove. U Travniku su najčešće zapadni i istočni vjetrovi uvjetovani položajem doline Lašve, a na vlašićkom platou preovladavaju sjeverni i južni vjetrovi pod uticajen atmosferskih strujanja.

S aspekta zemljišta Travnik raspolaže sa 56.305 hektara zemljišta, od čega 23.647 je poljoprivredno, a 30.713 ha šumsko i 1.945 ha neplodno zemljište. Povoljni su uslovi za razvoj poljoprivrede, voćarstva (šljive, kruške, jabuke, orase) i stočarstva, posebno ovčarstvo. Travnički kraj je prepoznatljiv po ovčijem siru kao autohtona vrsta domaćeg bijelog sira koji u salamuri zauzimaju jedno od najvažnijih mjesta među autohtonim mliječnim proizvodima.

Povoljan geografski položaj, ali i izuzetna prirodna bogatstva učinili su da Travnik kroz istoriju bude frekventno i razvijeno područje. I danas su u okolini grada razvijeni poljoprivreda i stočarstvo. Posljednih decenija Travnik je imao nekoliko preduzeća u različitim industrijskim granama, koja su činila kičmu razvoja grada, ali i regije.

„Borac“ – firma koja zapošljava najviše radnika je sačuvala domaće i inostrano tržište. Nakon izdvajanja Bosne i Hercegovine iz SFR Jugoslavije i završenog rata, javila se mogućnost većeg ulaganja privatnog kapitala, pa se pojavljuju nova, ali danas već prepoznatljive firme industrijskog razvoja grada Travnik: „Bajra“ i „Prima-inter“ (mesna industrija), „Vlašić-milk“ u Karauli (proizvodnji mlijeka), „Nuno-flips“ (proizvodnja smokija), „Feniks“ (proizvodnja tjestenina), „Best“ market⁶ i drugi.

Poseban značaj privredi Travnik daje Udruženje privrednika UPUT, koje je zapravo baza razvoja ideja i velika podrška preduzećima i pojedincima koji rade na ekonomskog razvoja ovog kraja.

Šumarstvo, lov i ribolov

Šumsko zemljište na kojem preovladava bukva, jela i smreča, izvanredne kvalitete, predstavlja osnov za razvoj privrede u opštini Travnik. Šume i šumsko zemljište su u privatnom i državnom vlasništvu. Stručne poslove u pogledu gospodarenja privatnim šumama obavlja kantonalno ministarstvo šumarstva, poljoprivrede i vodoprivrede preko kantonalne uprave za šumarstvo, a

⁶ n.wikipedia.org

šumsko privredno društvo „Srednjobosanske šume“ d.o.o. gospodare državnim šumama. Šume su potencijal za razvoj drvoprerađivačke industrije, ali i građevinarstava, kao i zagrijavanja prostorija.

Vodna infrastruktura geografske karakteristike kraja veoma su značajne, jer pružaju raznovrsnu mogućnost za razvoj. Riječni sistem Lašve obuhvata veliki broj njenih pritoka. Lašvu čine Karaulska Lašva i Komareka Lašva, a veće pritoke su Grovnica, Prala, Lupnica, Krušnica, Vranička rijeka i Bila. Potoci kraškog toka, koji teku kroz sam grad (Hendek i Šumeće) takođe obiluju znatnom količinom vode. Niti jedan grad, širi ili uži prostor u Bosni i Hercegovini nema tu količinu rijeka, potoka, manji slapova kao Travnik.

Pojedine biljke kao što su zajednice bijelog i crnog bora u konjonu Ugar su izravno ugrožene izgradnjom hidrocentrala. Pored Ugra i druge rijeke i potoci planine Vlašić su pregrađeni hidrocentralama ili se planiraju pregraditi. Njihovom izgradnjom će se uništiti priroda koja krasi ovu planinu.

U zadnje vrijeme stanje divljači se na Vlašiću popravlja. Životni uslovi na ovoj planini su povoljni tako da se razvijaju i žive različite vrste životinjskog svijeta. Od zaštićene dlakave divljači nalazimo medvjede u manjem broju, te srne i zečeve, dok je nepoznato stanje s divokozama koje su osamdesetih godina unesene u područje kanjona rijeke Ugar. Treba naglasiti da je prisutna velika količina jarebica kamenjarki. Od nezaštićenih dlakavih divljači nalazimo lisice, kune zlatice, kune bjelice, vjeverice i puhove. U zadnje vrijeme sreću se vukovi i ris.

Pravilno planiranje, uređenje i zaštita rijeka kao resursa i energetskog potencijala, zasigurno su osnova razvoja. Dužina rijeka: Lašva – 50 km, Ugar – 21 km, Bila – 30 km.

Turizam

Globalni kod etike u turizmu, usvojen na Generalna skupština Svjetske turističke organizacije ističe smjernice u turističkom razvoju i služi kao okvir za različite učesnike u turističkom sektoru. Osnovni cilj je minimiziranje negativnog uticaja na okolinu i kulturno nasleđe za istovremeno maksimiziranje koristi od turizma, promovisanje razvoja kojim se ublažava siromaštvo i širenja razumijevanja među ljudima. Kao pozitivan instrument turizma je doprinos međunarodnog razumijevanju, razvoju mira i napretka, prosperitet i univerzalnom poštovanju i praćenju ljudskih prava i sloboda za sve bez obzira na rasu, pol, jezik i religiju. Obezbjedenjem principa određenim pravnim normama, turizam nije ni u kom slučaju nekontabilan sa rastućom liberalizacijom uslova u upravljanju trgovinom usluga. U sektoru turizma moguće je ostvarivanje interesa ekonomskog i kulturnog identiteta. Doprinos turizma je razumijevanje i promocija etičkih vrijednosti uobičajenih za čovječanstvo sa poštovanjem razlika u religijama, filozofskim i moralnim uvjerenjima, posmatrajući društvene tradicije i običaje svih ljudi uključujući manjine i urođeničke narode. Turističke usluge se moraju izvoditi u skladu sa tradicijom regiona i zemlje gdje se usluge pružaju, poštujući zakone, navike i običaje u toj zemlji.

Uloga organa vlasti je stvaranje uslova bezbjednosti i slobodnog života, kao i zaštita njihove imovine koju su donijeli sa sobom, posebno turista iz drugih zemalja. Posebna briga se mora posvetiti očuvanju i unapređenju spomenika, hramova, muzeja, arheoloških i kulturnih nasleđa, otvoriti ih za turističke posjetioce, kao i religijske objekte prema uobičajenim religijskim potrebama.

Turisti imaju pravo pristupa svim dostupnim formama komunikacije, spoljašnjim i unutrašnjim, brzog i lakog pristupa lokalnoj administraciji, pravnim i zdravstvenim uslugama⁷.

Naša Zemlja je postala pridruženi član Evropske unije što iziskuje posebnu pažnju razvoju turizma i zaštitu čovjekove okoline. Ukoliko želimo da turistička privreda dobija veći značaj i ulogu stvaranja nacionalnog dohotka, Bosna i Hercegovina se mora uključiti u svjetske, a posebno turističke tokove Evropske unije. Pravila igre na svjetskom i evropskom nivou, u tom pogledu, su vrlo stroga. Kvalitet turističkih usluga, ekologija i poštovanje putnika i gosta predstavlja preduslov za turističke destinacije potencijalnih država članica Evropske unije da se nađe u programima stranih turoperatora i tako postanu dostupne turističkim gostima država članica ili drugih stranih država.

Polazeći od smjernica turizma, globalnog koda i etike istaknućemo okvirne uslove razvoja turizma na području opštine Travnik.

Turizam se razvija, na području opštine Travnik, kroz razne oblike: alternativni turizam, kulturni turizam, ekoturizam, sportskorekreacioni turizam i kongresni turizam. Planina Vlašić je ne samo omiljeno izletišta već simbol ovog područja. Najviši vrh Paljekin je visok 1943 metra. Mali broj olujnih dana, zaklonjenost skijaških staza od jačih vjetrova čini klimatsku prednost Vlašića u privlačnoj turističkoj destinaciji. Karakteristike opštine Travnik je brojnost i raznovrsnost sačuvanih nasleđa od najstarijih lokaliteta od predistorijskog i antičkog perioda do brojnih primjera gradskog nasleđa iz srednjeg stoljeća te osmanskog i austrougarskog perioda.

Spomenici su razmješteni na cijelom prostoru opštine Travnik. Moguće ih je uključiti u turističku ponudu kroz različite vidove kulturnog turizma i kroz osmišljeni program u razvoju ruralnog i rekreativnog turizma u izvangradskom području.

Stilska i tipološka slojevitost kulturnog nasleđa, umjetničko oblikovanje vrijednosti različitih kulturnih provijencija, koji se međusobno smjenjuju i isprepliću u urbanom tkivu grada, svjedok su značajne istorijske i kulturne uloge Travnika kao što su: doba bosanskih kraljeva, doba vezira i konzula, grad nobelovca, grad bogate kulturne tradicije. To su elementi koji Travniku daju obilježje istorijskog gradskog područja. Svakako to je komparativna prednost u odnosu na druge sredine što može značajno uticati na razvoj travničke opštine sa stanovišta turizma.

⁷ Kasagić, R., Pravo Evropske unije – Turizam kao faktor održivog razvoja, Banja Luka, 2005., str 311.

Prirodne pogodnost i povoljan geostrateški položaj prema mediteranskom i planinskom području uticalo je da travnički kraj bude naseljen već u mlađem kamenom dobi – neolit. Sačuvani materijalni tragovi svjedoče o smjeni različitih kulturnih etapa pogotovo od predistorijskog, preko antičkog, srednjevjekovnog, antičkog i austrougarskog perioda, te iz vremena stare i nove Jugoslavije.

Prema tipologiji kulturnih dobara i njihovoj teritorijalnoj rasprostranjenosti, mogu se izdvojiti tri cjeline: dolina rijeke Lašve (turbetski kraj), dolina rijeke Bile (biljanski kraj) i uže gradsko područje (grad Travnik). U turbetskom i biljinskom kraju koncentrisani su spomenici iz predistorijskog i antičkog doba, te pojedinačni ostaci iz antičkog i srednjevjekovnog perioda uz nešto manji broj spomenika osmanske i austrougarske uprave.

U gradskom području se nalazi najveći i najbolje sačuvan srednjevjekovni kompleks.

Popularne znamenitosti u Travniku

Među popularnim znamenitostima u Travniku je Tvrdava Stari grad koja je nezaobilazno mjesto turista, ali i svih stanovnika Bosne i Hercegovine. Tvrdava dominira u okolini grada Travnika. Sagrađena je u 14. stoljeću ili u prvoj polovini 15. stoljeća. Istorijska pretpostavka je da je tvrđavu sagradio Tvrtko II Kotromanić. Ova tvrđava se od 1953. godine vodi kao zavičajni muzej Travnika. Tvrdava Stari grad ima status nacionalnog parka BiH.

Travnička sahat kula je jedna od dvije sahat kule u Travniku podignuta odmah iza hadži Ali – begove džamije. Postoji pretpostavka da je ovu džamiju sagradio Mehmed – paša Kukavica u 18. stoljeću. Sahat kula je proglašena za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.

Sahat – kula iz 1817. godine koju je obnovio Sulejman - paša Sokolović dodajući četverovodni drveni krov na stubiću ispod kojeg se nalazi prostor za smještaj zvona. Postavljen je sat sa četiri mine i zvonikom koja otkucava pune sate i četvrtine.

Travnička sahat – kula na Musali je druga kula u Travniku, a izgrađena je u Donjoj Čaršiji sredinom 16 stoljeća. Proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Sahat kule su prvenstveno služile kako bi muslimansko stanovništvo moglo obavljati namaz, odnosno molitvu u propisano vrijeme.

Poslije toga u mnogim drugim gradovima započela je izgradnja sahat kula, a među prvima je sahat kula sagrađena u Banjoj Luci.

Šarena džamija Sulejmanija je jedna od najpoznatijih džamija na području Travnika. Ova džamija je druga verzija prve džamije koja je bila od drveta, a sagradio ju je Gazi aga.

Uz džamiju sagrađeno je niz drugih objekata kao što su prostori za radnje i džamijski trg. Ni ova džamija nije bila pošteđena od požara, nakon čega je obnovljena od strane Sulejmana paše Sokolovića, po kome je i dobila naziv Sulejmanija.

Organizatori u razvoju turizma moraju obratiti posebnu pažnju na mogućnost vjerskih obreda od strane turista i pristupačnost tim objektima. Travnik je stog stanovišta obezbijedio svim turistima različitih vjera (hrišćanima i muslimanima) da mogu obavljati vjerske objede u objektima namijenjeni u te svrhe.

Memorijalni muzej rodna kuća Ive Andrića stalno prikuplja građane gdje mogu saznati sve što je vezano za život ovog velikog pisca.

Misteriozni grad Vrbenac kod Travnika o čemu nema istorijskih podataka jer je nedovoljno istražen. Mnoge posjetioce i istraživače podsjeća na Macchu Picchu, te ga mnogi i nazivaju bosanski Macchu Picchu. Smješten je istočno od najvišeg vrha planine Vlašić.

Misteriozni grad Škaf (Bosnić) nalazi se u blizini Viteza. Ispod nekadašnjeg grada nalazi se tri pećine koje su same po sebi misteriozne. Grad je nedovoljno istražen jer nije opstao pošto nije bio dovoljno opskrbljen vodom.

Na osnovu izloženih istorijskih i vjerskih objekata, te prirode bogata florom i faunom, rijekama, pogodnom klimom za sportski turizam, koncertnim dvoranama Travnik ima uslove da razvija turizam kao jednu od bitnih djelatnosti opštine Travnik.

Zaključna razmatranja

u Bosni i Hercegovini, kao decentrilizovanoj državi, može da se uspori ostvarivanje zajedničkih ciljeva. Karakteristična je sa različitim pravnim sistemima u 10 kantona, 2 entiteta, Distrikt Brčko i ograničenim ovlaštenjima državnih organa vlasti. Bosna i Hercegovina je zemlja u tranziciji što zahtjeva nova znanja radi uklapanja u svjetsku tržišnu privredu. Zato je potrebno vrijeme radi obuke menadžerskog kadra. Razvoj savremene tehnologije donosi zaokret u koprist manjih preduzeća.

Opština Travnik ima povoljne uslove za ratvoj stočarstva, voćarstva, poznat je autohtoni travnički sir koji je posebnog kvaliteta zbog kvalitetne visinske trave na planinama Vlašić.

Na prostorima Travnik nalazi se mnogo istorijskih objekata povoljni za razvoj turizma. Velike količine rijeka na užoj i široj okolini Travnik izdvajaju Travnik od svih ostalih gradova u Bosni i Hercegovini povoljne za ribalov, i turističke maršrute. Planine Vlašića su povoljno stratišđe za lovce divljači.

Travnik ima vrlo dobre uslove za razvoj sveobuhvatnog društvenog života. Posebnu pažnju mora obratiti na zaštitu prirode, vladavinu prava, održavanju turističkih istorijskih objekata i obezbjeđenju njihove pristupnosti turistima.

Izvori

- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2021,
- Tomaš, R., Kriza i siva ekonomija u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, 2010,
- Gaši, N., Vrebac, D., Do efikasnog rada građevinskih preduzeća uz primjenu inteligentnih informacionih sistema na realnom nivou, br. 17, 2022,
- Kasagić, R., Pravo Evropske unije, Turizam kao faktor održivog razvoja, banja Luka, 2005,
- Kasagić, R., Međunarodno poslovno pravo, Banja Luka, 2008,
- Bogdanović, D., Standardi poštovanja ljudskih prava i sloboda u Evropskoj uniji, Pravni život br. 12/95, Banja Lika, 1995,
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknice.aspx/ID=140575>,
- <https://bs.wikipedia.org>,
- svjetloriječi.ba/vlašić
- n.wikipedia.org,ž
- info.ba/vijesti,
- travnička tvrđava,
- Travnik kratka historija – 150 godina glavni grad Bosne i Hercegovine,
- Biljanski kraj, turizam u Travniku.